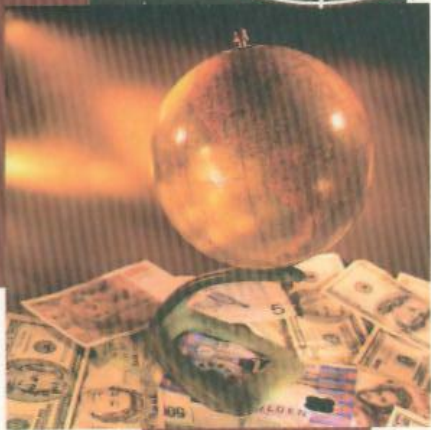
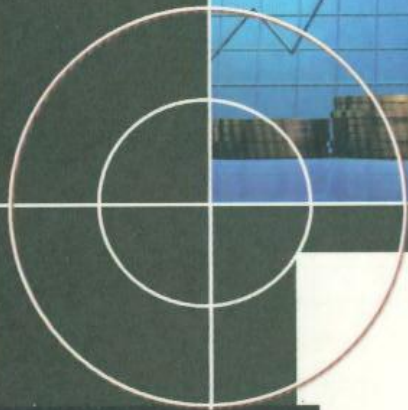

Монографія

**Ринкова система
України:
стан та перспективи
розвитку**

РИНКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ:
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Монографія

За загальною редакцією

О.В. Макарюка

В.М. Жмайлова

Ю.І. Данька

Харків
Міськдрук
2011

УДК 539.3:534.1:62
ББК 22.251

Рекомендовано до друку Вченою радою
Сумського національного аграрного університету
(протокол №9 від 27.04.2011 р.)

Рецензенти:

Гудзинський Олексій Дмитрович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту імені Й.С. Завадського Національного університету біоресурсів та природокористування України

Хамінч Світлана Юрївна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара

Онегіна Вікторія Михайлівна – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки та маркетингу Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Соколов Микола Олександрович – доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної діяльності Сумського національного аграрного університету

Ринкова система України: стан та перспективи розвитку: Монографія / За заг. ред. О.В. Макарюка, В.М. Жмайлова, Ю.І. Данька. – Х.: "Міськарк". – 2011. – 964 с.

ISBN 978-617-619-016-5

В даній монографії узагальнено досвід вітчизняних та закордонних вчених щодо становлення ринкової системи господарювання. Проаналізовано структуру ринку, виокремлено його основні види та надано рекомендації щодо їх подальшого розвитку.

ББК 22.251

ISBN 978-617-619-016-5

© Колектив авторів, 2011

ЗМІСТ

Передмова.....	8
РОЗДІЛ 1 СТАНОВЛЕННЯ РИНКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	13
1.1 Економічні системи сучасного світу.....	13
1.2 Еволюція ринкової економіки.....	20
1.3 Сутність ринку і умови його функціонування.....	24
1.4 Структура та інфраструктура ринку.....	33
1.5 Механізм ринкової системи.....	37
1.6 Основні проблеми становлення ринкової економіки України.....	44
1.7 Тіньовий сегмент економіки України та його вплив на соціально-економічні процеси суспільства.....	55
РОЗДІЛ 2 ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ	77
2.1 Місце та роль інституціонального середовища в економіці.....	77
2.1.1 Сутність, структура та функції інституцій.....	77
2.1.2 Роль інституціонального механізму в регулюванні економічних відносин.....	79
2.1.3 Трансакційні витрати підприємств.....	83
2.2 Аналіз інституціонального середовища функціонування підприємництва в Україні.....	85
2.2.1 Аналіз основних показників підприємницької діяльності в Україні.....	85
2.2.2 Аналіз основних інститутів регулювання бізнесу в Україні.....	87
2.2.3 Аналіз неформального сектору української економіки та безпеки підприємництва.....	91
2.3 Вдосконалення інституційного середовища розвитку підприємництва.....	94
2.3.1 Основні напрямки інституційних трансформацій.....	94
2.3.2 Механізми стимулювання розвитку підприємництва.....	95
2.3.3 Підприємництво в умовах економічної кризи.....	99
РОЗДІЛ 3 ДЕРЖАВНИЙ І МУНІЦИПАЛЬНИЙ СЕКТОРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: КОНЦЕПЦІЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ	103
3.1 Модернізація державного сектору економіки України.....	103
3.2 Модернізація муніципального сектору економіки України.....	134
РОЗДІЛ 4 МАРКЕТИНГОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКОВОЇ СИСТЕМИ	140

4.1	Сутність організаційно-економічних засад розвитку маркетингу..	158
4.2	Методи оцінки рівня розвитку маркетингу підприємств.....	173
4.3	Передумови впровадження концепції інноваційного маркетингу.	185
4.4	Створення стратегії на основі аналізу потенціалу ринку.....	196
4.4.1	Маркетингові моделі під час вибору ринкової ніші	196
4.4.2	Засади діяльності під час вибору стратегії.....	205
4.4.3	Маркетингова модель та стратегія підприємства.....	209
4.5	"Multi-level Marketing (MLM)"	211
4.5.1	Сутність і поняття мережевого маркетингу	211
4.5.2	Одна з причин, завдяки якій люди приходять в MLM.....	228
4.5.3	Рекрутинг за допомогою Інтернет.....	231
4.5.4	Як і у кого навчитися MLM-бізнесу.....	235
4.5.5	Методика створення і розширення списку знайомих і робота з ним.....	236
4.5.6	Права дистриб'ютора в мережевому маркетингу.....	243
РОЗДІЛ 5 СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ФІНАНСОВОГО РИНКУ		
5.1	Роль та значення фінансового ринку в ринковій економіці	250
5.2	Роль та значення банків у функціонуванні фінансового ринку.....	258
5.3	Вплив діяльності небанківських фінансових установ на розвиток фінансового ринку в Україні.....	268
5.4	Діяльність інституційних інвесторів на фінансовому ринку України	290
РОЗДІЛ 6 ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РИНОК УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ		
6.1	Роль інвестиційної складової в забезпеченні безпеки держави.....	304
6.2	Сутнісний аналіз інвестиційного ринку та його ролі у функціонуванні економічної системи.....	309
6.3	Суб'єкти інвестиційного ринку: характеристика, повноваження, проблеми функціонування	320
6.4	Фінансовий інструментарій забезпечення ефективного функціонування інвестиційного ринку	330
6.5	Проблеми державного регулювання інвестиційного ринку в Україні	342
6.6	Роль інвестиційного ринку у забезпеченні відтворювального процесу в Україні.....	346

6.7	Інвестиційний ринок України: проблеми та перспективи розвитку	357
РОЗДІЛ 7 РИНОК ІННОВАЦІЙНОГО ІНВЕСТИВАННЯ		
РОЗДІЛ 8 ПЕРЕТВОРЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ: ПРОЦЕСНИЙ ПІДХІД		
РОЗДІЛ 9 ФОРМУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ		
9.1	Теоретичні аспекти реформування земельних відносин та створення ринку землі.....	435
9.2	Методологічні аспекти визначення вартості та ціни землі.....	441
9.3	Нормативна грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку	451
РОЗДІЛ 10 РИНОК НЕРУХОМОСТІ		
10.1	Сутність ринку нерухомості	471
10.2	Стан та перспективи розвитку ринку нерухомості в Україні та за кордоном.....	493
10.3	Оподаткування житлової нерухомості в Україні у контексті світового досвіду	499
РОЗДІЛ 11 РИНОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ		
11.1	Поняття ринку інтелектуальної власності. Об'єкти і суб'єкти	509
11.2	Формування ринку інтелектуальної власності в Україні.....	519
11.3	Міжнародний ринок інтелектуальної власності	524
11.4	Аналіз співпраці України і Росії у сфері захисту інтелектуальної власності та розвитку відповідного ринку	531
11.5	Проблеми і перспективи розвитку ринку інтелектуальної власності в Україні	537
11.6	Формування та розвиток вітчизняного ринку об'єктів інтелектуальної власності в контексті інституалізації	540
РОЗДІЛ 12 ВНУТРІШНІЙ РИНОК АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ ПРОДУКЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ, СУПЕРЕЧНОСТІ В ФУНКЦІОНУВАННІ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ		
12.1	Формування внутрішнього ринку агропродовольчої продукції.....	558
12.2	Дисбаланси і суперечності реалізації економічних інтересів учасників ринку агропродовольчої продукції.....	563
12.3	Динаміка кон'юнктурних характеристик внутрішнього ринку агропродовольчої продукції	572

РОЗДІЛ 13 СУЧАСНИЙ СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОБ'ЄКТОВИХ РИНКІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ	581
13.1 Вітчизняний ринок м'яса: структура та тенденції розвитку	581
13.1.1 Сучасний стан, об'єктова структура та тенденції розвитку внутрішнього ринку м'яса	581
13.1.2 Динаміка виробництва та споживання м'ясної сировини	590
13.1.3 Ринок продукції свинарства, як один з основних об'єктових ринків продукції тваринництва	597
13.2 Розвиток ринку молока та молочних продуктів	605
13.2.1 Стан та тенденції розвитку молочного скотарства	605
13.2.2 Інтенсифікація молочного скотарства	613
13.2.3 Ринок молока і молочних продуктів	622
13.3 Сучасний стан та тенденції розвитку об'єктових ринків продукції рослинництва	630
13.3.1 Об'єктові ринки продукції рослинництва в структурі ринку сільськогосподарської продукції	630
13.3.2 Динаміка виробництва та споживання продукції рослинництва в Україні	634
13.3.3 Ринок зерна, як один з основних об'єктових ринків продукції рослинництва	639
13.3.4 Ринок зерна України: сучасний стан та специфічні тенденції розвитку	648
13.3.5 Сучасний стан розвитку ринку овочевої продукції в Україні: основні тенденції та проблеми	681
13.3.6 Ринок цукру	697
13.4 Сучасний стан та перспективи розвитку харчової промисловості України	709
РОЗДІЛ 14 РИНОК ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ	740
14.1 Сутність ринку транспортних послуг. Поняття та класифікація транспортних послуг	741
14.2 Загальні принципи організації транспортних послуг в Україні	743
14.3 Сучасні тенденції розвитку ринку транспортних послуг в Україні	748
14.4 Актуальні проблеми правового регулювання ринку транспортних послуг в Україні	754
14.5 Становлення національного ринку транспортних послуг	756

14.6 Транспортний коридор як форма правового регулювання ринку транспортних послуг в Україні	758
14.7 Глобалізація транспортно-логістичних систем у світовій економіці та в Україні	763
14.8 Проблеми та перспективи наближення ринку транспортних послуг України до норм ЄС	769
14.9 Перспективи підвищення рівня безпеки та якості транспортних послуг	772
РОЗДІЛ 15 РИНОК ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	775
РОЗДІЛ 16 РИНОК БЛАГ СФЕРИ КУЛЬТУРИ: ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА ЦІНОУТВОРЕННЯ	804
16.1 Економіка культури як сучасний науковий напрям	804
16.2 Особливості функціонування ринків благ культури	807
16.3 Ціноутворення на культурні блага, що надаються некомерційними організаціями	816
16.4 Ринок антикваріату: критерії ціноутворення	824
РОЗДІЛ 17 РОСІЙСЬКИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ СИСТЕМИ ГОСПОДАРЮВАННЯ	831
17.1 Економічна політика Росії та інституційні проблеми розвитку ринкової економіки	831
17.2 Особливості трансформації галузевої структури ринкової економіки в Росії	860
РОЗДІЛ 18 ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ТА ВІРТУАЛІЗАЦІЯ БІЗНЕСУ – СУЧАСНИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ РИНКОВОЇ СИСТЕМИ	880
18.1 Інформаційна парадигма розвитку суспільства	880
18.2 Розвиток інформаційного ринку	886
18.3 Інформаційні товари та послуги як об'єкти інформаційного ринку	895
18.4 Віртуальний ринок: зміст та особливості функціонування	899
18.5 Учасники віртуального ринку	909
Післямова	919
Інформація про авторів	923
Перелік використаних джерел	927

Як бачимо, у докризовий період питома вага валового нагромадження нефінансових корпорацій у ВВП загалом зросла та складала у 2008 році 19,5%, в той час як роль сектору загального державного управління зменшилась з 4,3% у 2004 році до 2,9% у 2008. Особливо відчутним було зростання ваги сукупного нагромадження домогосподарств – з 1,16 до 3,26 відповідно. В чистих заощадженнях, навпаки, домогосподарства "втратили" 3,5 відсоткових пункти питомої ваги протягом досліджуваного періоду.

У 2009 році ситуація кардинально змінюється, оскільки розмір чистих заощаджень нефінансових корпорацій набув від'ємного значення, що спричинило відповідне зменшення питомої ваги їх валового нагромадження у ВВП до 14,7%. Аналогічні процеси відбулися і з сектором домашніх господарств, і з сектором загального державного управління. Останній, зокрема, втратив 59,4 млрд. грн. чистих заощаджень, що свідчить про зростання державних видатків у сфері капітальних вкладень.

Інвестиційно спрямована модель розвитку країни, яка сформувалася протягом 2004-2008 років (коли відношення сукупного нагромадження до ВВП перевищувало 20%, а у 2005 році досягнуло майже 44%), зазнала втрат у 2009 та 2010 роках з відповідними значеннями 18,35 та 19,03%. Цей рівень є нижчим за прийнятний для перехідної економіки (23-30%) і традиційний для більшості найбільш динамічних економік світу – Китай, Малайзія, Сінгапур, Південна Корея, Індонезія та ін. (30-40%).

Конкретні результати дослідження виявили значні перешкоди прикладного характеру під час застосування моделей інвестиційного процесу з метою оцінки ефективності окремих аспектів інвестиційного ринку. Це обумовлюється такими чинниками: нееластичністю обсягу фінансових інвестицій від рівня кредитних відсоткових ставок; невпорядкованою зміною мультиплікатора та акселератора інвестицій; відсутністю значимого кореляційного зв'язку між мультиплікатором інвестицій з одного боку та темпом зростання ВВП і коефіцієнтом капіталомісткості – з іншого; диспропорцією в обсягах чистого заощадження і валового нагромадження.

6.7 Інвестиційний ринок України: проблеми та перспективи розвитку

Будь-яка економічна система повинна ефективно функціонувати для забезпечення свого розвитку. Але окреме коло об'єктивно-суб'єктивних факторів створює перешкоди розвитку і підвищує рівень загроз.

Оскільки Україна, не дивлячись на статус країни з ринковою економікою, є, з об'єктивних причин, країною з економікою, що розвивається, це відбувається на структурних складових її економічної системи. Ці структурні невідповідності посилювалися під час світової та національної фінансово-економічної кризи, а саме відбулося зниження ВВП, зменшення заощаджень населення через недовіру до фінансово-кредитної сфери та інше. Шляхом вирішення даної проблеми є залучення потужних (за капіталом) інституційних інвесторів, що діють на довгостроковій основі, враховуючи перспективи загального розвитку світової економічної системи. Але залучення таких інвесторів, особливо в не дуже прибутковій галузі народного господарства України, завжди було серйозною проблемою не дивлячись на певні економічні стимули, що пропонувалися державою.

Науковці виокремлюють коло факторів, що перешкоджають залученню інвестиційного капіталу до економіки України.

По перше, це наявність різноманітних ризиків, до яких можна віднести політичний, загальноекономічний, законодавчий, кастоїдальний, реєстраційний ризик, ризик ліквідності та інші. Ці ризики в Україні оцінюють як достатньо високі, важко керовані та слабо прогнозовані [184, 137].

По-друге, в Україні склалося несприятливе операційне середовище для діяльності фінансових установ:

- слабкість і нерозвиненість клієнтської бази;
- високий рівень неплатежів і взаємозаліків;
- нерозвиненість фондового ринку, і, в першу чергу, практично відсутність надійних інструментів довгострокового інвестування залучених засобів, а також похідних фінансових інструментів (деривативів), що утрудняє і значно здорожує хеджування навіть фінансових ризиків;

- низький рівень обізнаності менеджменту реального сектора економіки і широких верств населення щодо можливостей і характеру фінансових послуг, які надаються інституційними інвесторами;

- наявність неорганізованого і тіньового ринку фінансових послуг (який за окремими дослідженнями становить 55-70% від реального), про обсяги і характер яких немає ніякої офіційної інформації, і т.д.

По-третє, відсутня цілеспрямована довгострокова державна політика щодо побудови ефективного фінансового сектора, що приводить до несистемності, незбалансованості і незкоординованості розвитку небанківського фінансового сектора як із процесами реформування банківської системи і розгортання належної інфраструктури фінансових ринків, так і з процесами реформування аграрного сектора, розвитку галузі високих технологій, підтримки малого і середнього бізнесу, здійснення соціальних реформ і т.д.

По-четверте, існуюча нормативно-правова база з питань регулювання діяльності фінансових установ є недостатньо недосконалою. Важливою системною проблемою є відсутність повноцінного фінансового законодавства і недостатня ефективність існуючих механізмів протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

По-п'яте, практично відсутній ефективний моніторинг, оперативне регулювання і нагляд за діяльністю фінансових установ, покликаний забезпечити прозорість і контрольованість сектора, а також зробити неможливим виникнення негативних тенденцій і кризових явищ в процесі його розвитку [318].

По-шосте, має місце високий рівень недовіри населення до будь-яких фінансових інститутів, обумовлений так званою "трастовою епопеєю" в 1993-1995 рр. За цей період фінансові піраміди привернули майна на суму 30,8 трлн. крб., у тому числі 24,6 трлн. крб. в грошовій формі [274, 444]. Кількість вкладників складало приблизно 4 млн. чл. 8,3 трлн. крб. були витрачені не за призначенням: на придбання нерухомості і іншого майна посадовцями фінансових установ. На початок 1996 р. заборгованість перед вкладниками складало 10,5 трлн. крб., у тому числі перед фізичними особами – 8,5 трлн. крб. По виявлених в процесі роботи слідчих комісій фактам було збуджено 146 кримінальних справ, з яких завершено лише 25, а в суд передано 19. До кримінальної відповідальності притягає 38 посадовців, а 2760

осіб покарано в адміністративному порядку. По всій Україні осуджено всього 5 чл. по 3 кримінальним справам [318]. Аналогічно, на недовірі населення до фінансових установ, відбулася фінансова криза, що почалася наприкінці 2008 року.

По-сьоме, має місце недостатня прозорість сьогодишньої діяльності фінансових установ. Якщо в банківській системі в цілому вже впроваджені міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, то в небанківському фінансовому секторі механізми збирання, обліку, аналізу, розкриття і сповіщення інформації залишаються недосконалими і орієнтованими на фіскальні потреби держави. Щодо більшості видів небанківських фінансових установ сьогодні не існує ніякої офіційної інформації, а наявна інформація такого роду часто сумнівна з погляду її повноти і достовірності.

По-восьме, спостерігається нерозвиненість якісного професійного середовища, яке обумовлене недостатнім рівнем спеціалізованої підготовки кадрів, а також відсутністю чітко встановлених кваліфікаційних вимог до них.

По-дев'яте, важливим аспектом оцінки ступеня розвитку фінансових установ в Україні є готовність до повноцінної інтеграції і взаємопроникнення в світові фінансові ринки з урахуванням довгострокових стратегічних національних інтересів України. У зв'язку з цим необхідно особливу увагу звернути на те, що на світових фінансових ринках простежуються певні важливі тенденції:

- глобалізація фінансових ринків, створення глобальних торгових і розрахунково-клірингових систем;

- технологізація фінансових ринків через зростання рівня і обсягів використання сучасних інформаційних і фінансових технологій;

- універсалізація діяльності фінансових інститутів, що пропонують весь спектр фінансових послуг;

- інституціоналізація або зростання ролі інституційних інвесторів в здійсненні фінансових інвестицій;

- інтернаціоналізація і регіоналізація регулювання фінансових ринків.

Сучасний фінансовий сектор України через свої інституційні і функціональні характеристики слабо включається в ці тенденції, що говорить про його істотне відставання, недостатня конкурентоспроможність, ізольованість і неготовність до участі в

процесі формування світової фінансової системи. З погляду довгострокової перспективи це матиме серйозні наслідки як для внутрішнього розвитку національної економіки України, так і для забезпечення їй належного місця в світовому економічному просторі.

І останнє, протягом останніх років небанківський фінансовий сектор України розвивається недостатньо динамічно. Не дивлячись на істотний потенційний внесок небанківських установ у економічний розвиток країни і в забезпечення більш ефективної соціальної і інвестиційної політики держави, їх роль в Україні на сучасному етапі залишається незначною, а політика уряду в їх відношенні – невизначеною і непослідовною [246, 274].

Більшість існуючих небанківських установ в Україні має недостатній капітал, низький рівень професійної підготовки персоналу і слабку можливість для впровадження ефективних сучасних фінансових і інформаційних технологій. Крім цього, відсутність прозорої системи обліку, звітності, розкриття інформації і нагляду за діяльністю небанківських інститутів обмежують можливості населення і потенційних інвесторів у виборі фінансових посередників і таким чином знижують можливості небанківського сектора в процесі мобілізації вільних грошових ресурсів, збільшення обсягів фінансового посередництва і сприяння розвитку фондового ринку і фінансового сектора в цілому. Обсяги інвестицій небанківського сектора в інструменти фондового ринку і реальний сектор економіки країни сьогодні залишаються дуже незначними. Для порівняння: в більш розвинених європейських країнах з перехідною економікою цей показник складає майже 20% ВВП, а в деяких навіть перевищує 40% ВВП [246, 274].

В цілому, можна констатувати, що небанківський фінансовий сектор України знаходиться сьогодні в зачатковому стані і значно поступається банківській системі з погляду його значущості, прозорості, системної сформованості і законодавчого забезпечення. При цьому без ефективної діяльності небанківських фінансових установ нереально забезпечити повноцінний обхват всіх сегментів фінансових ринків України і належним чином задовольнити існуючі потреби у фінансових послугах реального сектора економіки і населення України. Таким чином, становлення могутнього і диверсифікованого небанківського фінансового сектора повинне стати

одним з основних пріоритетів в процесі структурного реформування фінансової системи України в найближчі роки.

Разом із загальними проблемами, властивими всьому небанківському сектору України в цілому, розглянемо чинники, стримуючі розвиток окремих фінансових установ.

Однорівнева система пенсійного забезпечення, що склалася в Україні історично, в умовах ринкової економіки не забезпечує адекватного заміщення пенсією заробітку і запобігання бідності серед людей пенсійного віку. При цьому основні проблеми діючої системи пенсійного забезпечення в контексті ринкової трансформації української економіки мають соціальний і економічний характер. Спочатку зупинимося на проблемах соціального характеру.

По-перше, діюча солідарна система пенсійного забезпечення є соціально несправедливою. Середній розмір виплачуваних пенсій залишається низьким. Таким чином, низький рівень пенсій вимушує багато людей продовжувати працювати.

По-друге, розмір трудових пенсій практично не залежав від трудового стажу і сплачених пенсійних внесків. Через обмеження максимального розміру пенсій, які призначаються відповідно до чинного законодавства, дві третини колишніх працівників і службовці одержують майже однакові пенсії. Для порівняння: в більшості країн максимальна пенсія перевищує мінімальну в 4-5 разів.

По-третє, сплачені пенсійні внески в Україні не є власністю громадян, і відповідно їх виплата не гарантується сім'ям у разі передчасної смерті платника внесків. Від цього значно втрачають представники найбільш вразливих верств населення, оскільки пенсія, яка призначається у разі втрати годувальника, не порівнянна з сумою сплачених внесків.

Таким чином, діюча в Україні пенсійна система не забезпечує соціальної справедливості в захисті прав громадян похилого віку і суперечить основним принципам соціально орієнтованої ринкової економіки. В зв'язку з цим виникає необхідність проведення пенсійної реформи.

Крім проблем соціального характеру мають місце економічні труднощі. По-перше, діюча в Україні солідарна система пенсійного забезпечення є економічно необґрунтованою і фінансово неспроможною. Високі ставки пенсійних зборів викликають додаткове навантаження на економіку.

По-друге, не враховується те, що значна частина фізичних і юридичних осіб не оплачує пенсійні внески. Глибока і затяжна економічна криза в Україні породила тіньову економіку і безробіття, істотно підрвавши і деформувавши фінансову базу пенсійної системи.

По-третє, низький рівень оплати праці і заборгованість по її виплатах зменшують базу нарахування пенсійних зборів.

По-четверте, розширення пільг в сплаті пенсійних внесків істотно послабляє фінансову базу пенсійної системи.

По-п'яте, періодичне списання заборгованості перед Пенсійною фундацією підриває фінансову базу пенсійної системи і провокує ухилення працедавців від сплати пенсійних внесків.

По-шосте, діюча солідарна пенсійна система є дуже залежною від демографічної ситуації. Її фінансова стабільність визначається головним чином співвідношенням чисельності пенсіонерів і платників пенсійних внесків, яке, у свою чергу, залежить від загальної економічної ситуації (зайнятості, рівня оплати праці і т.д.) і від демографічних чинників (пенсійний вік, рівень смертності у вікових групах і т. д.). Але якщо в економіці є підстави сподіватися на поліпшення ситуації, то демографічні прогнози на найближчі 40-50 років невтішні. Зараз в Україні пенсійний вік є одним з найнижчих в світі. При таких тенденціях в середині XXI століття на 10 осіб працездатного віку доведеться близько 7 пенсіонерів [317].

Навіть ліквідація безробіття, відміна пільг і повна сплата пенсійних внесків не вирішують фінансових проблем солідарної пенсійної системи без подовження пенсійного віку. Таким чином, діюча система пенсійного забезпечення вступила в суперечність з новими реаліями ринкової економіки і в той же час стримує реформування системи оплати праці і зростання легальних доходів населення, економічний розвиток в цілому. Тому зволікання з проведенням пенсійної реформи неминуче приведе або до збільшення розмірів пенсійних внесків, введення додаткових платежів і збільшення навантаження на економіку, або до зменшення пенсій, затримки з їх виплатою. Це остаточно дискредитує діючу систему пенсійного забезпечення, загострить економічну ситуацію і усилить соціальну напругу [318].

Діючи в даний час в Україні недержавні пенсійні фонди, основна маса яких створюється корпораціями для додаткового пенсійного забезпечення виключно своїх працівників, стикаються

також з безліччю проблем. Через це більшість фондів, утворених раніше, в даний час не діє. Доводиться з жалем констатувати, що всеохоплююча система недержавного пенсійного забезпечення не скоро почне ефективно функціонувати в Україні. Основними причинами цього є:

- відсутність податкових пільг для працедавців і працівників-учасників недержавних пенсійних фондів, що не сприяє їх притоку;
- відносно невеликий рівень офіційної і, як правило, єдиної зарплати більшості працівників, що є потенційними учасниками недержавних пенсійних фондів;
- нерозуміння населення і багатьма працедавцями механізмів недержавного пенсійного забезпечення;
- складність гарантувати надійність, прибутковість і поворотність пенсійних активів з боку фондів;
- слабка фінансова база в порівнянні з банками і страховими компаніями;
- недосконале інформаційно-методичне і програмно-технічне забезпечення більшості недержавних пенсійних фондів і т.д. [318].

У зв'язку з перерахованими проблемами вплив українських недержавних пенсійних фондів на соціально-економічний розвиток країни залишається незначним.

Разом з пенсійними фондами істотні проблеми мають місце і в діяльності страховиків. Так, аналіз сучасного стану ринку страхування України демонструє незначну його ефективність у вирішенні економічних, інвестиційних і соціальних задач. Ринок страхування України має дотепер невикористані резерви. Частка українського ринку страховки в загальноєвропейському об'ємі складає лише 0,05%, тоді як на території України проживає 7% населення Європи [120, с. 76]. При цьому в державі застраховано тільки 6% ризиків, тоді як в більшості розвинених країн цей показник досягає 90-95% [5]. Для того, щоб підняти цей показник на рівень хоча б 10%, необхідно направити всі зусилля на стимуляцію його зростання, тобто зробити так, щоб ринок страхування почав активніше працювати.

Побудова ефективного ринку страхування в Україні вимагає також вирішення проблем і розвитку окремих видів страхування. Так, наприклад, страхування життя у всьому світі – це один з найефективніших інструментів вирішення соціальних проблем. На частку довгострокових видів страхування в західних країнах доводиться

35-78% загального об'єму внесків страховок [5, с. 100]. В Україні цей показник складає приблизно 1%. Окрім вирішення соціальних проблем, довгострокове страхування життя є могутнім джерелом інвестицій в економіку.

Численні проблеми ринку страхування України, а саме, випадки шахрайства, ризики відмивання грошей, коло законодавчих бар'єрів, також збільшують недовіру до нашої країни з боку міжнародних організацій. Таке положення справ суперечить курсу Уряду України на входження країни у Європейський Союз. Тому необхідно докласти всі зусилля для модернізації ринку страхування і створення ефективної системи страховки.

Дослідження діяльності інвестиційних фондів і інвестиційних компаній показує, що в Україні їх можливості в процесі приватизації були недостатньо використані. За ситуації, коли попередній власник, тобто держава, відійшов від справ по управлінню підприємствами, а нові власники з причин неорганізованості і недостатнього практичного досвіду були нездатні вести справи професійно, було б варто узяти під контроль діяльність адміністрацій і прискорити перехід до нової моделі управління підприємствами. Проте цього не відбулося унаслідок багатьох причин, серед яких:

- законодавчі обмеження на купівлю акцій одного емітента і інвестування власних активів в акції одного емітента;

- ризик інвестування;
- обмеженість інвестиційно-привабливих підприємств;
- економічна нестабільність і т.д.

Як показує дослідження, в даний час участь і посилення ролі інститутів спільного інвестування в корпоративному управлінні підприємством залишається актуальною, оскільки ефективність управління в корпоративному секторі залишається низкою. Вирішенню цих проблем може сприяти ухвалення нових законодавчих і нормативних актів, які б активізували роль цих інститутів у формуванні корпоративних відносин і корпоративного управління, із застосуванням ефективних механізмів контролю за їх діяльністю.

На жаль, створювані інститути спільного інвестування є інструментами для достатньо вузького кола осіб. Потенційні учасники цього ринку виходять на нього з вже готовими інвестиційними проектами на конкретних підприємствах і з конкретними інвесторами, готовими в них вкладати. Про залучення заощаджень населення в

інститути поки що рано говорити з певних причин. По-перше, вкладення в інститути спільного інвестування ще не можуть конкурувати з банківськими депозитами, відсотки по яких оподаткованню не підлягають. По-друге, населення дотепер пам'ятає скандали з фінансовими пірамідами. Про залучення засобів громадян можна буде серйозно говорити тільки після успішного старту недержавних пенсійних фондів. Крім того, з активізацією діяльності недержавних пенсійних фондів сама ситуація на ринку управління активами може кардинально змінитися.

Ще однією актуальною проблемою для інститутів спільного інвестування є складна процедура інвестування в цінні папери, які знаходяться в обігу за межами України. На даний момент одержати ліцензію НБУ складно навіть крупним українським банкам, не говорячи вже про інші компанії. Відповідно, необхідний механізм, який дозволить не одноразово купувати або продавати цінні папери на зовнішньому ринку, а здійснювати управління портфелем цінних паперів, які знаходяться в обігу на зовнішньому ринку.

Підсумки аналізу діяльності кредитних спілок в Україні свідчать про те, що головною перешкодою, яка довгий час стримувала розвиток їх в Україні і сприяла появі псевдокредитної кооперації, була відсутність відповідного законодавства. Існуючі нормативно-правові положення були застарілими вже у момент їх введення. Окрім цього, на рівні практичного вживання його норм існувало багато нерегульованих моментів і відвертих правових колізій з іншими законодавчими актами. Таким чином, виник істотний розрив між регулюючими нормами тимчасового положення і реальними потребами розвитку кредитних спілок в період їх відродження в Україні. До 2001 р. розрив істотно збільшився і виникла необхідність ухвалення нового нормативного акту, який наздогнав би і випередив практику, що склалася, легалізуючи і систематизувавши її. В грудні 2001 р. з ухваленням відповідного закону кредитні спілки одержали нормативне поле для своєї діяльності. Цей закон дозволяє здійснити перехід на більш високий організаційний і професійний рівень функціонування і становлення кредитних союзів в Україні. Проте його не можна вважати революційним. За оцінками експертів, використання можливостей закону повною мірою припускає розвиток системи кредитних спілок протягом найближчих 3-4 років. Після цього виникне необхідність ухвалення нового закону.

Діяльність лізингових компаній в Україні також зв'язана з безліччю проблем, які негативно впливають на розвиток і розширення масштабів діяльності компаній, і, перш за все, на рівні законодавства. Чинне українське законодавство істотно обмежує можливості здійснення лізингових операцій і гальмує їх. По-перше, обмеження по термінах лізингу є необґрунтованими. По-друге, має місце неузгодженість положень по оподаткуванню лізингових операцій з відповідним податковим законодавством. При цьому відсутнє зведення податкових, митних і інших документів, які визначали б єдині правила гри і не знижували привабливість таких операцій. В Росії, наприклад, було прийнято нове законодавство по лізингу, яке узгоджувалося податковим, митним законодавством і Цивільним кодексом. Це сприяло різкому збільшенню числа компаній, фінансових, що займаються, лізингом (зараз в Росії їх понад 2000, а в Україні – 20-30 компаній) [26, 41]. По-третє, відсутня можливість працювати по сублізингу. По-четверте, мають місце обмеження по роботі з фізичними особами, не суб'єктами підприємницької діяльності.

Гострою в Україні залишається проблема з міжнародним лізингом. Економічна нестабільність, недосконалість законодавства і інші ризики відлякують багато іноземних лізингових компаній від ведення бізнесу в Україні. Разом з тим, існує проблема поганої репутації українських лізингоотримувачів у лізингових компаній-нерезидентів. Деякі менеджери іноземних лізингових компаній говорять про те, що більшість українських лізингоотримувачів не поважає домовленостей, зафіксованих в контракті, і халятно відноситься до виконання своїх зобов'язань. Так, відома австрійська компанія Sogelease має 80% українських контрактів з неповерненням платежів і практично вже не фінансує операції в Україні [355, с. 17].

Безумовно, всі вищезазначені проблеми істотно перешкоджають розвитку фінансових установ і повинні розглядатися і розв'язуватися в єдиному комплексі через свою взаємозв'язану і взаємозалежність. Не дивлячись на цілий комплекс існуючих проблем і недоліків система інституційних інвесторів в Україні має певні перспективи [318, с. 147-161].

Коло проблем, що гальмують розвиток інвестиційного ринку є достатньо значним, але, не дивлячись на це, перспективи його ефективного функціонування є очевидними. Поступово в Україні розвивається система небанківських фінансових установ, яка є основою

інфраструктури ринку інвестування. У відповідності до вимог Європейського Союзу поступово вдосконалюється чинна законодавча база. Але все ж таки, на даний час, нерозвиненість різних сегментів ринку, непорозуміння (недовіра) між їх учасниками та коло інших факторів не дають досягти потенційних темпів розвитку.

Наукове видання

**РИНКОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ:
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

Монорафія

За загальною редакцією

О.В. Макарюка

В.М. Жмайлова

Ю.І. Данька

Відповідальний за випуск Ю.І. Данько

Підписано до друку 23.06.2011. Формат 60×84¹/₁₆.
Гарнітура BalticaС. Друк РІЗО. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 60,25. Наклад 300 прим. Зам. № 396.

Друк РІЗО ФОП Шведов О.І.

КП «Міська друкарня»

61002, м. Харків, вул. Артема, 44

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 3613 від 29.10.2009 р.